

8.41×43.54	1	2	עמוד	הארץ - תרבות וספרות	17/07/2026	98455415-1
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790						

ערוגה פורייה לכותלית יהודה :

רשימות תל אביביות / אברהם בלבן

רויאל 11 צילום: אביבה עין־גיל

ערוגה פורייה לכותלית יהודה

יום רביעי. לפני שבוע שמעתי משמואל גילר שיעור מפורט על חלקו המזרחי של רחוב רוֹיאל שנקרא בזמנו רחוב בוסטרס, והיום אני חנו הולכים לשוטט בחלקו המערבי של הרחוב. גילר, דייקן כמוני, כבר ממתין לי ליד עמוד החשמל האחרון שנותר מעמודי החשמל הראשור נים כיפו שהציב רוטנברג ב-1923 כדי לחבר אותה לרשת החשמל של תל אביב. במארס 2015, ימים ספורים לפני שפורק עליידי חברת החשמל ועמד ליהפך לגרוטאת ברזל התברר ייחוסו של עמוד זה והוא שופץ בשיתוף חברת החשמל והעירייה ושוחזר הפנס שהיה מותקן עליו כימיו הראשונים. עמוד החשמל ההיסטורי הוצב במקום אחד מעמודי התאורה של רחוב רוֹיאל והשלט שלידו מסביר את ייחודו.

כל זה טוב ויפה אבל אותי מעניין לא פחות שמו של הרחוב הקטן שמולנו, רחוב יונתן רטוש, ואת הסבריו של גילר מלווה בראשי הריי תמוס הנפלא של שירו של רטוש "על חטא". כמו מעליהם צצים בראשי בתים מהשיר, "את יחידה כצל / את בוגדה כנחל / את תצי עני לכל, לכל עובר ושב / את מתוקה כליל / את חמוקה כשחל / את מפכה כנחל בשרב. // את יחידה כצל / את בוגדה כנחל / את תלהטי לכל, לכל עובר ושב / את אפלה כליל / את אוכלה כשחל / את שוקקה כנחל בצרב". מה עושה כאן המשורר הגדול הזה שאפילו אלתרמן שאב ממנו מלוא חופניים? האם מישוה בוועדת השמות של העירייה חשב ברצינות שהרחוב היפואי הקצר הזה בן חמשת הבתים ראוי דווקא לרטוש מפני שהיה משורר "כנעני" שהטיף להקמת עם עברי שיכלול יהודים וערבים שיבחרו לנטוש את האסלאם?

גילר מושך את תשומת לבי לצירו השני של רחוב רוֹיאל, ל"בית החתוך" העומד בפינת יונתן רטוש. נקל לראות כי מתוך חמש הק' שתות של החזית נותרו שלוש בלבד. למה הבית נחתך? כדי ליצור מקום לרחוב רטוש וכדי שאפשר יהיה לחבר את רחוב גולדמן החדש לבית הדואר המרכזי שנבנה בסוף שנות העשרים בשדרות ירושלים. המשך רחוב רוֹיאל מכאן עד כיכר השעון נקרא בזמנו רחוב אלכסנדר הווארד. הווארד, מרוני שהגיע ממלטה, שימש כסוכן חברת התיירות של תומס קוק. קוק הבין את הפוטנציאל התיירותי שהולידה פתיחת תעלת סואץ ב-1869 ולמעשה חנך את התיירות לארץ ישראל. קוק פתח את המלון הראשון ברחוב וכינה אותו "מלון שנים עשר השבטים", והוא מופיע במדריך התיירים של בדרך מ-1876. הווארד התעשר מאוד משיתוף הפעולה ורכש מקוק את המלון, ששרד כמבנה עלוב ברוֹיאל 13. על חזיתו עוד אפשר להבחין בשלט שיש ובכתובת Howard street. הווארד בנה את ביתו ברוֹיאל 15 ובצמוד הקים בית מלון מפואר. בחזית הכניסה של ביתו פרוש עדיין וילון שיש מרשים ומעליו הכי תובת "שלום על ישראל". אם מלון קמיניץ (רוֹיאל 7) היה "מלון יהודי" הרי מלון הווארד היה "מלון נוצרי", ששימש בין השאר כמרכז הבונים החופשיים. מהפאר ההוא נשארו היום בקומת הקרקע שערי ברזל חלודים שאין לדעת מה מסתתר מאחוריהם, ומעליהם בלוקים של בטון וכורכר, חלונות פרוצים וחוטי שירות מכל מין וצבע. על מקומם של בתי הווארד עומדים לקום בתים חדשים, ובבניו החדש ינסו לשמר בחזיתותיהם משהו מהעבר המפואר.

לאחר מות הווארד ב-1902 השכירה אלמנתו את בניין המלון למש־רים והוא נהפך מהר מאוד לחלק מההיסטוריה הציונית. ב-1908 התחיל לפעול בו "המשרד הארצישראלי" בניהול ד"ר ארתור רופין. אחרי מות הרצל (1905), שעיקר עניינו היה הציונות המדינית, רופין הקריש את מרב מאמציו להתיישבות היהודית ולמשרד היתה השפעה מרכזית על התרחבות ההתיישבות והתבססותה. בכניין המלון שכנו גם משרדי "חברת גאולה" לרכישת קרקעות שניהל מאיר דיונגוף ו"בית המשפט העברי", מערכת שיפט אזרחית שפעלה בתקופת היישוב והמנדט הבריטי ליישוב סכסוכים בין יהודים מחוץ למערכת המשפט העותמאנית או המנדטורית. כל אלה נעלמו בלי להשאיר זכר עם הריסת בניין המלון ב-2007 בידי בעליו, הכנסייה המרונית כיפו שלה הוריש הווארד את רכושו. בסערה הציבורית שקמה לא היה ברור אם הבניין קרס בעצמו או שהיה מי שעזר לו להתמוטט. כך או כך, המתחם נמכר לחברת נדל"ן ושלטי זיכרון הולמים יוצבו מן הסתם לצירו. בינתיים משמשים שרידי הקירות והקרקע כערוגת פורייה לשיח הבר הנפוץ כותלית יהודה. הכותלית שמעה מן הסתם על עסקת הנדל"ן והיא ממהרת להתפשט ולפרוח כל עוד נפשה בה.

בקצה רחוב רוֹיאל יש גינה קטנה שעליה עמד הבנק האנגלורימצרי (רוֹיאל 19) שתוכנן על־ידי בן ציון גיני, יהודי ששימש כמהנדס עיי־ריית יפו בשנים 1916-1910. הבניין ניווק ב-8.1.1948 כשבניין ארמון המושל (הסראיה) פוצץ בידי לח"י, ובשנות התשעים נהרס כדי לפנות מקום לרחוב מרוזק ועזר. מישוה בוועדת השמות חשב מן הסתם על רוחות רוֹיאל, ממפקדי האצ"ל שהיה בורד וגלמוד ביפו, ודאג לקרב אליו את ד"ר משה מרוזק ובכור שמואל עזר, מחברי הרשת היהודית במצרים שהוצאו להורג בקהיר ב-1955 (פרשת "עסק הביש").

רחוב רוֹיאל נגמר כאן אבל גילר ממחר לספר לי שלמקומו בהיסטוריה הציונית יש פרק נוסף. בסמטה קטנה מאחורי הבנק האג־גלורימצרי התגוררו מניה וד"ר יהודה לייב מטמן כהן מייסדי גימנסיה הרצלית. הם פתחו את הגימנסיה העברית בדירתם באוקטובר 1905 אבל הדירה התבררה כקטנה מדי והגימנסיה נדרה ל"רחוב האינטליי־גנטים" (לימים רחוב חלץ והיום שביל מעבר לפארק המטילה), ומשם לבניין אחר בדרך יפו תל אביב, מול המושבה הגרמנית, ורק ב-1909 תמו נדודיה והיא התמקמה בביתה ההיסטורי ברחוב הרצל. גילר מצי־ביע לעבר רחוב הגימנסיה שמולנו רק כדי להסביר לי שהגימנסיה לא התחילה ברחוב הזה אלא דווקא בדירה קטנה שבעליה התעקשו לדבר בעברית וללמד בעברית בסמטה קטנה ושכוחה ביפו.

צהריים. שנינו מחליטים שהרווחנו כבר הפסקה קטנה. גילר מר־כיל אותנו במומחיות של תושב מקומי למאפיית אבולעפיה. הפיתה עם הוצתר והסמבוסק אכן טעימים להפליא.